

σιαλιστικής Γερμανίας ποῦ θά ὀδηγήσουν ; Εἶνε τὸ τεράστιον κίνημα νεφύδριον, ὕπερ παρελεύσεται, ὡς φρονοῦν πολλοὶ Γερμανοὶ σοφοὶ καὶ αὐτὸ τὸ Βατικανόν ; Πρόκειται νὰ ἀνατραπῆ ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ παρελθόντος ἢ εἶνε προωρισμένον νὰ χαράξῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διὰ νέων συνθέσεων καὶ τῆς δημιουργίας νέων μορφῶν τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον δέον νὰ ἀκολουθήσῃ διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ μεταβατικὸν στάδιον, ποῦ τὴν ἐκνευρίζει ; Αἱ ἐπιστήμαι τοῦ πολιτισμοῦ μᾶς ἐδίδαξαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοὶ εἰς προβλέψεις. Ἡ δύναμις τῶν ἀσταθμῶν παραγόντων εἶνε ἀνυπολόγιστος. Καὶ ὁ ἐνθουσιασμός δὲν εἶνε μόνον ἀστάθμητος παράγων, ἀλλὰ συνηθίζει νὰ νικᾷ καὶ ὅταν αἱ θεωρίαι, τὰς ὁποίας κηρύττει, ἀντιστρατεύονται πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Διότι ἡ ζωὴ εἶνε κάτι πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, ἰδίως ὅταν λαμβάνῃ τὸ κῦρος θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ὁ ἐθνικοσοσιαλιστὴς ἡγέτης, μὲ τὸν ὁποῖον μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ συνδιαλεχθῶ, ἀνεγνώρισε τὸ ὀρθὸν ὄλων μου τῶν παρατηρήσεων καὶ ἐδέχθη ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις μου. Παρ' ὅλα ὁμως αὐτὰ παρέμεινε ἀδιάσειστος ἢ πεποίθησίς του εἰς τὸ ἰδανικὸν τῆς τρίτης καταστάσεως, τὸ ὁποῖον ὠραματίσθησαν κατὰ τὸν ἰσχυρισμόν του καὶ αὐτοὶ οἱ ἥρωες τῆς Ἔδδας, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ τῆς γερμανικῆς μυθολογίας,

Αἱ ἀνησυχίαι διὰ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν εἰς τὴν Γερμανίαν, δὲν ἐπηρέασαν καθόλου τὴν ὄρεξιν τῶν φιλοξενουμένων, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον εὐγενικὰ ἐπρόσεξαν οἱ φίλοι Αὐστριακοὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς περιηγήσεώς μας ἀνὰ τὴν ὠραίαν χώραν τους. Κατὰ τὰ ἐπίσημα τοῦλάχιστον δεῖπνα εἰς τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν δὲν παρετηρήθη καμμία μείωσις τῆς ὀρέξεως αὐτῆς, ἂν καὶ αἱ προσφωνήσεις ἐπολαπλασιάσθησαν. Ἐνίοτε μάλιστα κατελάμβανον τὸ πλεῖστον

μέρος τοῦ ὄψολογίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν λόγου χάριν τοῦ δείπνου, ποῦ ἐδόθη εἰς τὸ «Μέγα Ξενοδοχεῖον», ὠμίλησεν ὁ ὑποκαγκελλάριος Φαίη καὶ ὁ πρίγκηψ Στάρεμπεργ, ἐπηκολούθησαν δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ ἀντιφωνήσεις εἰς ὕλας σχεδὸν τὰς γλώσσας, ὅσαι ὁμιλοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐκ μέρους μας. Καθήμενος μεταξὺ τοῦ διπλωματικοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς «Νέας Ἡμερησίας» τῆς Βιέννης ἔλαβα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούσω πολλὰ ἐνδιαφέροντα πράγματα ἀπὸ τὸν γηραιὸν μυστικοσύμβουλον, ὅστις εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν χώραν μας διὰ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ κέντρα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Κάτοχος βαθείας ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως πιστεύει ὅτι μόνον δι' αὐτῆς εἶνε δυνατὴ ἡ ἀναγέννησις τῆς Εὐρώπης. Μὲ ὑπερηφάνειαν ἐξιστορεῖ τὰς σχέσεις τῆς πατρίδος του πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, σχέσεις, αἱ ὅποια χρονολογοῦνται ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας μας. Καὶ πρὸς διαπίστωσιν μοῦ διηγήθη ὅτι εἰς τὰ νανουρίσματα τῶν Αὐστριακῶν διεσώθησαν μέχρι σήμερον ἑλληνικαὶ φράσεις, ὑπολείμματα τῶν βυζαντινῶν τραγουδιῶν, ποῦ ἔφεραν μαζί τους ἀπὸ τὸ Βυζάντιον αἱ θεραπαινίδες τῆς βασιλοπούλας μας, ἡ ὁποία ὑπανδρεύθη Αὐστριακὸν πρίγκηπα. «Εὐδὲ μου παιδίον, εὐδὲ μου παῖ» εἶνε φράσις μὲ τὴν ὁποίαν, παρεφθαρμένην βέβαια, ἀποκοιμίζουσι τὰ βρέφη τῶν αἰ μητέρες τῆς Αὐστρίας. Τὴν ἐνδιαφέρουσαν συνομιλίαν μας διέκοψεν ἡ πρόσκλησις τοῦ πρίγκηπος Στάρεμπεργ νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν κατὰ τὰς μεσονυκτίους ὥρας εἰς τὸ Γκρίντσιγγ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τὴν ἐπισημότητα τοῦ «Μεγάλου Ξενοδοχείου» εὐρέθημεν αἴφνης εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ οἴνοπωλείου τοῦ «Βεῖνερ Βάλντ». Μέσα εἰς τὰς ἀφειγγεῖς του αἰθούσας ἐζήτησαν συχνὰ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τους οἱ μεγάλοι μουσουργοὶ, ὅσοι ἐδόξασαν τὴν Βιέννην. Οἱ γλυκεῖς τόνοι τῶν παλαιῶν τραγουδιῶν τῆς Βιέννης ἀποδιώκουν τὴν κούρασιν μαζὺ μὲ τὸν ὕπνον. Ἡλικιωμένοι, σοβαροὶ συνάδελφοι λησμονοῦν τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς φήμης τῶν καὶ συμπλέκονται εἰς παραδόξους χορούς, δημιουργήματα τῆς στιγμῆς. Μόνον ὁ Στάρεμπεργ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ καὶ ἐδῶ ἀπαθής, σχεδὸν σκυθρωπὸς καὶ ὀλιγόλογος. Τὸ περιβάλλον ἦτο, φαίνεται, κατάλληλον πρὸς φιλοσοφικὰς συζητήσεις. Ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῆ πῶς ὁ συμπαθέστατος Βέλγος, ὅστις κατῴρθωσε νὰ συνδυάσῃ τὴν δη

μοσιογραφίαν με τὴν ἀστρονομίαν, με παρέσυρεν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀστρονομικῆς φιλοσοφίας, ὡς ὠνόμαζε τὰς ἀντινομίας ποὺ μᾶς γεννᾷ ἡ ἔρευνα τοῦ σύμπαντος. Ἡ συζήτησις ἐσυνεχίσθη καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν, ὑπὸ τοὺς διπλοῦς στοίχους τῶν δένδρων τοῦ «Ρίγκ», ὅπου προσετέθησαν καὶ ἄλλοι καθυστερήσαντες καὶ προφανῶς νυκτόβιοι ἑταῖροι. Καὶ ὠρισμένως ἡ ἀνά τὸ σύμπαν νοερά περιπλάνησις μας θὰ ἐξηκολούθει μέχρι τῆς αὐγῆς, ἡ ὁποία προήγγελλεν ἤδη τὴν ἐμφάνισίν της, ἐὰν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ δὲν ἔθετεν ἄδοξον τέρμα εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ τετάρτου ὀρόφου τοῦ «Μπριστόλ» ἠκούσαμεν αἴφνης τὸ ὄνομά μας, ὅπερ ἰσοδυνάμει πρὸς πρόσκλησιν. Ἀνήλθομεν λοιπόν, σωματικῶς αὐτὴν τὴν φοράν, εἰς τὰ ὕψη, ὅπου μᾶς ὑπεδέχθησαν οἱ Σκανδιναυοὶ, ἐορτάζοντες τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς διαμονῆς των εἰς τὴν Βιέννην. Ἄνθη καὶ φιάλαι γνησίων οἴνων τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀκούουν νυσταγμέναι τὴν σοβαρὰν συζήτησιν περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μέλλοντος τῆς γηρασμένης ἡπείρου μας. Γνήσιος σκανδιναυϊκὸς τρόπος διασκεδάσεως. Αἱ παρευρισκόμεναι κυρίαι ἐκφράζουν καὶ αὐταὶ τὴν γνώμην τους. «Κτίζουν ὧρες ἀπὸ ἀσημένια λόγια καὶ κάποτε-κάποτε σηκῶνουν τὰ χέρια κατὰ τέτοιο τρόπο, ποὺ νομίζεις πῶς κάπου ἐκεῖ, ὅπου ἐσὺ δὲν μπορεῖς νὰ φθάσης, βάζουν ἀπαλὰ τριαντάφυλλα, ἀόρατα, στὰ μάτια σου. Καὶ ὄνειρεύεσαι νὰ ἦσουν στολισμένος μ' αὐτὰ καὶ νὰ ἐκέρδιζες ἓνα στεφάνι γιὰ τὸ φτωχὸ σου μέτωπο, ποὺ εἶνε γυμνόν».

* * *

Τὴν ἐπομένην, ἢ μᾶλλον τὴν πρωτὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἴμεθα ἐλεύθεροι ὑπηρεσίας. Οἱ περισσότεροι περιπλανῶνται ἀνά τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν γνωρίζουν διὰ πρώτην φοράν. Ἄλλοι ἐπιχειροῦν ἐκδρομάς εἰς τὰ περίχωρα, ὅπου μεταξὺ τῶν λόφων τοῦ «Βεϊνερ Βάλντ» κεῖνται παλαιὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα ἢ πλανῶνται παραδόσεις καὶ θρύλοι. Ἐγὼ ἐπιτυγχάνω μίαν συνέντευξιν ἀπὸ τὸν μυστικοσύμβουλον Κάρολον Μπέτ, περίφημον θρησκευτολόγον καὶ καθηγητὴν τῆς θεολογίας, εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ὀφείλει τόσον ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων ὅσον καὶ ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας. Τὰ ἐρωτήματά μου δὲν εἶνε παρὰ ἀπήχησις τῆς ὀρθρινῆς συζητήσεως με τοὺς Σκανδιναυοὺς φίλους. Ὁ καθηγητὴς Μπέτ φρονεῖ ὅτι ἡ κατάστασις εἶνε ἀδιασκόπητος καὶ ἀδύνατος ἡ ἐρμηνεία τῆς Εὐρώ

πης τῶν χρόνων μας. Τοῦτο δέ, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶνε σήμερον εἴπερ ποτε περιορισμένος καὶ ἡ σκοπιὰ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καθορᾷ τὸν ροῦν τῶν φαινομένων, κατ' ἀνάγκην πολὺ στενὴ. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ ἀντιλήψεις μας ἐξαρτῶνται ἰσχυρῶς ἀπὸ τὴν ψυχὸσύνθεσίν μας. Διὰ τοῦτο ἔχουν πάντοτε πολὺ τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ καθιστοῦν κάθε ἐρμηνείαν σχετικὴν μόνον. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ καταστροφή τῆς ἐνότητος, ἣτις διέκρινε τοὺς μέσους αἰῶνας. Πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἢ ἡ ἐμφάνισις ὑπερμέτρως μεγάλης προσωπικότητος ἢ μίᾳ πλήρῃ καταστροφῇ ἢ μᾶλλον καὶ τὰ δύο, πρῶτον ἢ καταστροφή καὶ δεύτερον ἢ προσωπικότης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ μέχρι τοῦδε προσπάθειαι, ὅπως ἡ θεοσοφία, ἡ ἀνθρωποσοφία, ἡ λεγομένη θρησκεία τοῦ μονισμοῦ, οὐδὲν κατώρθωσαν. Ἡ νέα ἀπόπειρα, ἡ τῶν Γερμανῶν χριστιανῶν τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας, δὲν φαίνεται ὅτι θὰ ἔχη καλυτέραν τύχην. Διότι, κατὰ τὸν φίλον καθηγητὴν πάντοτε, ἔπρεπε νὰ εἶνε περισσότερον συνεπὴς. Χρειάζεται νέα σύνθεσις τοῦ χριστιανισμοῦ μὲ τὴν βοήθειαν στοιχείων εἰλημμένων ἰδίᾳ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ. Ὁ τελευταῖος οὗτος θὰ παρῆχε πρὸ πάντων τὴν ἰδέαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξεως ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς καθολικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορία λοιπὸν τῶν θρησκευμάτων εἶνε εἰς θέσιν νὰ βοηθήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος κατὰ τὸν καθηγητὴν Μπέτ, πρὸς συγκρότησιν νέας θρησκευτικῆς κοσμοθεωρίας, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἀποκαθίστατο ἴσως κάποιᾳ ἐνότητις εἰς τὸν πνευματικὸν μας βίον. Ἡ νεωτέρα θεολογία ἀπεδείχθη ἀνίκανος ὅπως ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐνότητα αὐτήν. Τὸ ἔργον τῆς ὑπῆρξεν ἀρνητικόν. Διέσεισε τὴν ἐκκλησίαν καὶ συνετέλεσε περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην δύναμιν εἰς τὴν διάσπασιν καὶ τὸν κυκεῶνα, ὅστις χαρακτηρίζει τὸ παρόν. Ἡ δὲ διαλεκτικὴ θεολογία ὑπῆρξεν ἢ τελευταία καὶ ἀτυχεστέρα ἀπόπειρα διασώσεως τοῦ παλαιότερου καθαροῦ προτεσταντισμοῦ. Ἡ στενότης τῆς δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἴδῃ τὴν τεραστίαν μεταβολὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἠθικῶν ἀξιών.

Παρέθεσα τὰς γνώμας αὐτὰς τοῦ αὐστριακοῦ θεολόγου πρὸς πίστωσιν τῶν ὄσων ἔγραψα ἐνιαχοῦ περὶ τῆς Βαβυλωνίας, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἡπειρὸν μας. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ-

κουσα ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερα ἀντιλήψεις ὅπως ἀντιθέτους, ὅπως καὶ γνώμας πολὺ περισσότερον ριζοσπαστικὰς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ συνέντευξις αὐτῆ γεννᾷ ἐρωτήματα καὶ ἀπορίας, εἰς τὰς ὁποίας δὲν εἶνε εὐκόλος ἡ ἀπάντησις. Εἶνε δυνατὴ μία τοιαύτη σύνθεσις ; Δύναται νὰ στηριχθῆ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου, ὡς πιστεύουν οἱ θιασῶται της ; Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαφυλάσσονται πολλὰ καὶ μέγιστα θρησκευτικὰ ἀξία. Τί θὰ ἐγίνοντο αὗται κατὰ μίαν τοιαύτην σύνθεσιν ; Καὶ οἱ Ἕλληνες πατέρες ; Ὁ Αὐγουστῖνος ; Ποία ἡ θέσις τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν θρησκευτικὸν συγκρητισμὸν, τὸν ὁποῖον πολλοὶ ὀνειρεύονται ; Τέλος, διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς αὐτὰ μόνον, πόθεν θὰ ἀντλήσῃ τὸ κῦρος ἡ νέα αὐτῆ μορφή τῆς θρησκείας καὶ ποία αὐθεντία θὰ τὴν συγκρατήσῃ ; Ἐν ἐν τούτοις κοινὸν γνώρισμα συνδέει τὴν κίνησιν αὐτὴν πρὸς τὰς λοιπὰς προσπαθείας τοῦ παρόντος. Ἡ πεποίθησις τουτέστι ὅτι καμμία ἀνακαίνισις δὲν εἶνε δυνατὴ χωρὶς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Μόνον αὐτὸ ἔμπορεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν παλαιάν του εὐγένειαν. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἔχει ὡς πηγὴν τὴν θείαν προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλ' ἐν Γερμανίᾳ ὑφίσταται ἡ τάσις ὅπως ἐρμηνευθῆ αὕτη κατὰ τρόπον συμβολικόν. Ὁ Χριστὸς εἶνε, συμφώνως πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς σχετικῆς κινήσεως, τὸ σύμβολον τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ παρουσίας τοῦ θεοῦ. Ὁ «αἰώνιος Χριστὸς» τοῦ μυστικισμοῦ, τοῦ πανανθεισμοῦ καὶ τοῦ πανθεισμοῦ, τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἔργον τοῦ ὁποίου καταντᾷ ἀδιάφορον.

* * *

Ἐν ἀναμονῇ τοῦ τελευταίου ἐπισήμου δείπνου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ παραστῆ καὶ ὁ ἀτυχῆς καγκελλάριος Ντόλφους, ἀναλαμβάνω μίαν μακρυνὴν ἐκδρομὴν εἰς τὴν Κάτω Αὐστρίαν. Τοιχοκολλήματα ἐπάνω εἰς τοὺς τοίχους διασαφηνίζουν τὰ αἰματηρὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀναγινώσκω ἐν τοιοῦτον τοιχοκόλλημα εἰς τὴν ἐξώθυραν τοῦ παλαιοῦ μοναστηρίου τοῦ χωρίου, εἰς τὸ ὁποῖον κατέπλευσα. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν εἶνε συλλογὴ μαρξιστικῶν, μπολσεβικικῶν καὶ ἐθνικιστικῶν διδασμάτων. Ἡ τελευταία ἀπόπειρα ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πολλῶν ἀριστεριζόντων στοιχείων, ποὺ προσῆλθον εἰς τὰ τάγματα ἐφόδου, ὅπως πραγματοποιήσουν τὰς μαρξιστικὰς ἀρχὰς τοῦ προ-

γράμματος του Χίτλερ. Οί άρχηγοί της έδολοφονήθησαν χωρίς νά δικασθοῦν, ένῶ και είς αύτήν τήν Ρωσσίαν τηροῦν τούλάχιστον τά προσχήματα. Τοιουτοτρόπως ή Γερμανία μετέστη από τής δικτατορίας είς τήν τυραννίαν. Ὡς πρόσχημα μόνον έχρησίμευσεν ή μελετηθεΐσα άπόπειρα και ό άνήθικος βίος τών συνομοτών, περί του όποιου επί δέκα έτη ώμίλει όλος ό κόσμος, χωρίς αύτό νά έμποδίση τήν διατήρησίν των είς τό έπιτελεΐον του κόμματος. Αύτή εΐνε ή άληθής φυσιογνωμία του έθνικοσοσιαλισμοῦ, συμφώνως πρὸς τά τοιχοκολληματα αύτά, που προσκαλοῦν τούς κατοίκους του χωριοῦ νά τήν γνωρίσουν. Μαζύ μου άναγινώσκουν δύο κύριοι, ό έννας ύψηλός και άδύνατος, ό άλλος χονδρός και βραχύσωμος. Ἐκεΐνος εΐνε ό Ιατρός του τόπου, ό δεύτερος περιπλανώμενος κληρικός. Ἐπειδή τρεΐς άποτελοῦν συνέδριον και τόσοι εΐμεθα άκριβῶς, άρχίζει ή συνεδρίασις. Ὁ καλός Ιερεὺς έκκινεΐ από τόν Ὅμηρον, τόν όποϊον γνωρίζει από στήθους, σταματᾷ όλίγον είς τόν Ἄριστοτέλην και πληροφορῶν έπειτα ότι εΐνε και συνθέτης έκτελεΐ παραυτικά και επί τόπου μερικᾶς συνθέσεις του διά στόματος. Ὁ δόκτωρ ύβρίζει, ύποκώφως μάλλον, τήν πολιτικήν, παραπονεΐται, διά τήν έρημίαν και τήν πένίαν του, τᾶς όποιᾶς άποδίδει είς τό άνεξάρτητον του χαρακτηῆρος του και θίγει όλα σχεδόν τά προβλήματα, που ταλαιπωροῦν τούς χρόνους μας, με θαυμαστήν πολυμάθειαν. Ἡ όμιλία του εΐνε σαφής, άκριβῆς και σύντομος είς τήν διατύπωσιν τών νοημάτων. Ἐνας από τούς καρπούς τής ανθρωπιστικῆς μορφώσεως και αύτό, παρατηρεΐ μειδιῶν μακαρίως ό εὔσωμος κληρικός και απομακρύνεται σφυρίζων πάλιν κάτι από τᾶς μουσικᾶς του συνθέσεις, ένῶ κινεΐ συγχρόνως με άνάλογον ρυθμόν τό στρογγυλεμένο χέρι του.

Ἐνῶ ἐγὼ συνεδρίαζον μετὸν ἰατρὸν καὶ τὸν ἀγαθὸν κληρικὸν πρὸ τοῦ τοιχοκολλήματος εἰς τὸ μακρυνὸν ἐκεῖνο χωρίον, οἱ συνάδελφοί μου, συγκεντρωμένοι ἀπὸ τὴν ἀσυναγώνιστον φιλοξενίαν τῶν Αὐστριακῶν ἐπὶ τοῦ Κόμπελντς, μετέλεξαν ἐρμηνευτὴν τῶν αἰσθημάτων των διὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον τοῦ δημαρχείου. Ἴσως διότι τὰ πτωχὰ μου λόγια εἰς τὸ Λίντς διεπνέοντο ἀπὸ τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς «αἰωνίας εἰρήνης», τῆς ὁποίας ἡ πραγματοποίησις προϋποθέτει, ὅπως ἔλεγα, τὴν κτήσιν ἐνός «ἐγὼ» ὑπὸ ὑψηλοτέραν ἔννοιαν, ἐπειδὴ αὕτη μόνον συνεπιφέρει τὴν ἀναγνώρισιν ἐνός «Σὺ» εἰς τοὺς ἄλλους. Οἱ ἀγαπητοὶ αὐτοὶ φίλοι ἐδέχθησαν μετένθουσιασμόν ὅσα τότε ἀνέπτυξα, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἦσαν ὅλοι φορεῖς τῶν αὐτῶν ἰδανικῶν, ἀηδιασμένοι ἀπὸ τὴν μικρολόγον πολιτικὴν τῶν χρόνων μας καὶ ἀπὸ τὸν στενὸν ἐγωϊσμόν, ὅστις κυβερνᾷ τὰς τύχας τῶν λαῶν καὶ, ὅπερ χειρότερον, τοῦ πολιτισμοῦ μας. Εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐντύπωσιν κάμνει ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐγκλείουν μέσα εἰς τὸ στήθος των. Καὶ οἱ διαπρεπεῖς ἀντιπρόσωποι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου ἔκρυπτον καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς ἰδικῆς των ψυχῆς ὅσα εἶχα ἐρμηνεύσει ἐξ ὀνόματός των. Ἡ εἶδησις ὅτι τοῦ δείπνου αὐτοῦ θὰ μετεῖχε καὶ ὁ καγκελάριος ἔγινεν ἀφορμὴ ἀδημονίας μεταξὺ τῶν προσκεκλημένων. Ἀνυπομονοῦσαν νὰ γνωρίσουν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἄνδρα, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἦτο ἀντιστρόφως ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀνάστημά του. Πρὸς τὸν βραχύσωμον αὐτὸν δικτάτορα τῆς Αὐστρίας ἦσαν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Ἡ αὐτοπεποίθησις του καὶ τὸ θάρρος του, ἡ εὐστροφία τοῦ πνεύματός του καὶ ἡ σιδηρὰ του θέλησις ἀπετέλουν ἐγγύησιν τῆς διεθνούς εἰρήνης καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας του. Ἐχάραξεν, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ Σάϊπελ, τὸν ὁποῖον διεδέχθη, τὰ ὄρια τῆς πρὸς τὴν ὁμαιμον Γερμανίαν ἐπαφῆς, χωρὶς νὰ φανῆ ἄπιστος πρὸς τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς γερμανικῆς φυλῆς. Εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐπίστευεν εὐλικρινῶς ὅπως καὶ ὁ προκάτοχός του. Τὸ κέντρον μόνον τοῦ γερμανισμοῦ ἤθελεν εἰς τὴν Βιέννην καὶ ὄχι εἰς τὸ Βερολῖνον, θεωρῶν τὴν μικρὰν του Αὐστρίαν ἀνωτέραν τῆς μεγάλης Γερμανίας εἰς πολιτισμὸν καὶ πνευματικότητα. Ἐντύπωσιν μᾶς ἔκαμεν ὅταν ἐπλή-

σιάσαμεν τὸν ἀτυχῆ καγκελλάριον, εἰς βάρους τοῦ ὁποίου τόσα ἀθῶα σκώμματα διέτρεχον ἀπὸ στόματος εἰς στόμα τὴν Αὐστρίαν, ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἰσχύος του καὶ τῆς συνεπειᾶς τῆς πολιτικῆς του ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς γελαστῆς, μειλιχίας καὶ ἀπερίττου ἐμφανίσεώς ἀφ' ἑτέρου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δείπνου διηγεῖται εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν χαριτωμένα ἀνέκδοτα ἀπὸ τὸν τελευταῖον πόλεμον, τοῦ ὁποίου μετέσχε μαζὺ μετὸν πορακαθήμενον δήμαρχον τῆς Βιέννης. Καὶ γελαῖ ἀπὸ τὴν καρδιά του. Καὶ μαζὺ του καὶ ἡμεῖς, ὅσοι εἴμεθα γύρω του, καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅλους ἢ ὑπέροχος κυρία Ντόλφους, ἢ μετριόφρων Γερμανίς, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν ὁ καγκελλάριος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν του εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ ἢ ὁποῖα δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπισκεφθῆ πλέον τὴν παλαιάν της πατρίδα.

* * *

Μετὰ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ δημάρχου ἐπέστη ἡ ὥρα ὅπως ἐκπληρώσω τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν με ὑπερβολικὴν ἐπιείκειαν μοῦ ἔχουν ἀναθέσει οἱ καλοὶ σύντροφοι τοῦ ὄνειρευτοῦ μας ταξιδίου. Οἱ προσφιλεῖς μου συνάδελφοι, εἶπον περίπου, μοῦ ἔκαναν τὴν ὑψηλὴν τιμὴν νὰ με ἐκλέξουν διερμηνέα τῶν αἰσθημάτων των πρὸς τὴν ἔνδοξον πόλιν τῆς Βιέννης. Τὸ τιμητικὸν αὐτὸ δι' ἐμέ καὶ εὐχάριστον καθῆκον θὰ τὸ ἐκπληρώσω κατὰ τὸν ἰδικὸν μου τρόπον καὶ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ κάποιον ρητὸν τοῦ ποιητοῦ Χέμπελ, γνωστὸν ὀρισμένως εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Βιέννης : «Προτοῦ νὰ γίνωμεν ἄνθρωποι ἠκούομεν μουσικὴν». Τὸ βαθυστόχαστον αὐτὸ ρητὸν, ποῦ ὑπενθυμίζει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς ἀναμνήσεως, ἐξηγεῖ διατὶ αἰσθανόμεθα εἰς τὴν Βιέννην τὰς πνοὰς ἀνέμου, ὁ ὁποῖος κατεβαίνει ἀπὸ τὰς κορυφὰς μιᾶς πατρίδος, ποῦ νοσταλγοῦμεν, διατὶ ἀκούομεν ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὰ σκοτεινὰ ὑπόγεια, ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς στενοὺς δρόμους, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ νόημα, τὸ βαθὺ νόημα ἑνὸς ἀνωτέρου πνευματικοῦ βίου, καὶ διατὶ μᾶς συναρπάζουν οἱ γλυκεῖς τόνοι μιᾶς κοσμοθεωρίας, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπαύεται τὸ Αἰώνιον καὶ ἢ ὁποῖα μᾶς καθιστᾷ ἐλευθέρους καὶ εὐτυχεῖς. Ἡ κοσμοθεωρία αὕτη ἐξεπήγασεν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸ κτηνῶδες ἐντὸς ἡμῶν καὶ τὸ ἄνευ νοήματος καὶ σημαίνει παροχὴν νοήματος, τὸ ὁποῖον ἐνοικεῖ ληθαργοῦν καὶ ἐντὸς τῶν ἀψύχων,

πού τὰ ἐμψυχώνει, καὶ εὔρε τὴν κλασικὴν τοῦ ἔκφρασιν διὰ
 τῆς πλουσίας εἰς δυνατότητας γλώσσης τῆς μουσικῆς. Ἐπειδὴ
 ἠκούομεν μουσικὴν προτοῦ ἐνανθρωπήσωμεν, αἰσθανόμεθα τὸ
 νόημα πού ἀναδίδεται ἀπὸ ὅλας τὰς δημιουργίας τῆς πόλεως
 αὐτῆς καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς πλατωνικῆς ἀναμνήσεως, διὰ
 τῶν ἀξιολογικῶν δυνατοτήτων, πού κρύπτομεν ἐντὸς τοῦ στή-
 θους μας, ἀπολαύομεν τὰ βασικὰ θέματα τοῦ πνευματικοῦ
 βίου, τὴν θαυμαστὴν συμφωνίαν τοῦ πνευματικοῦ σύμπαντος.
 Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν συναισθανόμεθα ἀσφαλῶς τὸν ἑαυτὸν
 μας εἰς τὰ ἱλαρὰ ὕψη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μας καὶ μεθιστάμεθα
 εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐκείνην διάθεσιν, εἰς τὴν ἐξευγενισμένην ἐκεί-
 νην νοσταλγίαν, τῆς ὁποίας τὴν σφραγίδα ἐπέθηκεν ὁ θεὸς ἐπὶ
 ἐκείνων τῶν δημιουργημάτων του, τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ ἐπέτυ-
 χε ἐντὸς τῶν ἀοράτων δακτύλων του. Διὰ τὸν λόγον ὅμως αὐτὸν
 ἀποβαίνει ἡ Βιέννη, παρὰ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ρώμην, ἡ τρίτη αἰώ-
 νια πόλις τῆς ἀνθρωπότητος, σύμβολον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὸ ὁ-
 ποῖον, πέρα πάσης διαφορᾶς φυλῶν καὶ γλωσσῶν, ὑποδεικνύει
 εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος τὰ ὕστατά του καθήκοντα καὶ ψιθυρίζει
 ἀπαλὰ εἰς τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον τὸν στίχον τοῦ ποιητοῦ :
 «Πάντοτε ψηλότερα πρέπει νὰ ἀνέρχωμαι, πάντοτε βαθύτερα
 νὰ βλέπω». Ἡμεῖς, πραγματικοὶ ἀγωνισταὶ κατ' ἐξοχὴν, συναι-
 σθανόμεθα βαθειὰ τὸ ὑψηλὸν νόημα τοῦ συμβόλου τούτου καὶ
 τὴν σημασίαν του διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ ὁποία ζητεῖ τὸν λυ-
 τρωμόν. Καὶ πιστεύω ὅτι μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ διαβεβαιώσω ἐκ
 μέρους ὄλων ὅτι ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς πατρίδας μας, θὰ κη-
 ρύξωμεν μεγαλοφωνότερον ἢ ἄλλοτε τὴν ἁρμονίαν τῆς ψυχῆς
 αὐτῆς τῆς Βιέννης, τὴν ἁρμονίαν αὐτὴν, ἡ ὁποία μόνη καθιστᾷ
 τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ἐνιαῖον πολιτιστικὸν ὄλον. Τοῦτο εἶνε τὸ
 μεγαλύτερον ἴσως κέρδος τῆς ἀνὰ τὴν Αὐστρίαν περιοδείας
 μας. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀπόδειξις ὅτι ὁ παγκόσμιος προορισμὸς
 τῆς εὐγενοῦς χώρας δὲν ἐτερματίσθη μὲ τὸν μεγάλον πόλεμον.
 Διεμορφώθη εἰς κάτι μεγαλύτερον καὶ ὑπεροχώτερον. Δηλαδὴ
 εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐνώσεως ὄλων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἐν
 ὀνόματι τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἄρσεως
 τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ πνεύματος, τὸ
 ὁποῖον ἀποκαλύπτεται ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου
 οὐδεμία ἐνανθρώπησις εἶναι δυνατὴ. Διότι ἡ Αὐστρία ὑψώθη
 πλέον εἰς τὴν καθαρὰν σφαῖραν τῆς ἰδέας, ἀπαλλαγείσα τοῦ

ξένου καὶ σωματικοῦ. Καὶ εἶνε γεγονός ὅτι, εἰς πείσμα τοῦ ἰσχύοντος ὕλισμοῦ τῶν μαζῶν, αἱ ἰδέαι καθοδηγοῦν τὰ μυστηριώδη βήματα τῆς ἀνθρωπότητος διὰ μέσου τῶν σκοτεινῶν ἀτραπῶν τῆς ἱστορίας τῆς. Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ καὶ ἐκ τῆς βαθείας αὐτῆς πεποιθήσεως ὑψώνω τὸ κύπελλον ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῆς ὑψηλόφρονος πόλεως, ἡ ὁποία συνηθίζει νὰ ἀναβλέπη μὲ ὑπερηφάνειαν πρὸς τὸν εἰς τὸν οὐράνιον Ὀλυμπον ὀρμῶντα πύργον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ὁ λόγος τοῦ καγκελλαρίου ἦτο φυσικὸς καὶ ἀπέριτος, ὅπως αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του διότι οἱ ξένοι δημοσιογράφοι ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν νὰ θαυμάσουν τὰς καλλογάς τῆς Αὐστρίας καὶ νὰ συλλέξουν ἐντυπώσεις εὐνοϊκὰς διὰ τὴν χώραν του. Ἡμεῖς οἱ Αὐστριακοὶ, ἐξηκολούθησεν, ἐνδιαφερόμεθα μεγάλως ὅπως οἱ ξένοι αἰσθάνωνται τὸν ἑαυτὸν τους εὐτυχῆ εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ὅπως πλέκουν δεσμούς φιλίας μὲ τοὺς κατοίκους τῆς. Ἡ ἐπίσκεψις τῆς πατρίδος του θὰ ἔπεισε τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου ὅτι ἡ Αὐστρία ἔχει βαθεῖαν συνείδησιν τῆς εὐθύνης τῆς ὡς κράτους πολιτισμένου. Ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς χώρας μας θὰ συναποκομίσωμεν ἀναντιρρήτως τὴν πεποίθησιν ὅτι εἰς τὴν Αὐστρίαν ζῆ λαός, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ διατελῆ εἰς ἐγκαρδίους σχέσεις φιλίας πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν πρὸς διατήρησιν τῶν κοινῶν πεπρωμένων τῆς ἀνθρωπότητος.

* * *

Περιπλανώμεθα διὰ τελευταίαν φοράν ὅλοι οἱ φίλοι μαζὺ ἀνὰ τοὺς ἔρημικοὺς δρόμους τῆς νυκτερινῆς Βιέννης. Μία διάθεσις φθινοπώρου συνέχει τὴν ψυχὴν μας, ἡ ἀόριστος βαρυθυμία διὰ τὸν χωρισμόν, ποὺ ἔρχεται. Χωρισμόν ἀπὸ τὴν θαυμαστὴν αὐτὴν χώραν, ἡ ὁποία μᾶς ἐδίδαξε νὰ τὴν ἐννοήσωμεν καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ τὴν ἀγαπήσωμεν. Γνωρίζομεν τώρα διατί ἡ Αὐστρία δὲν ἔχει ἐχθρούς, ὅπως εὐστόχως εἶπε κάποτε ὁ «στρατηγός», διατί δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἔχη ἐχθρούς. Καὶ εἰς τὴν καρδίαν ὄλων ζῆ ἡ εὐχή, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασε εἰς δοθεῖσαν εὐκαιρίαν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ «Ταχυδρόμου» τῆς Χάγης : «Ὁ πόλεμος ἦτο ἐπεισόδιον μόνον. Ἡ Αὐστρία θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν παλαιάν ἰσχὺν καὶ τὴν παλαιάν δόξαν». Ἀλλὰ συγχρόνως χωρισμόν ἀπὸ τὸν ὠραῖον κύκλον ἀγαπητῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἦνωσεν ἡ κοινὴ Ὀδύσσεια τῆς περιηγήσεως, κοινὰ αἰ-

σθήματα και κοιναι σκέψεις. Μετ' ὀλίγον θὰ χαθῆ μέσα εἰς τὸ σκότος τοῦ δρόμου ἢ πίπα τοῦ Βρεττανοῦ «Σέρ» καὶ αἱ διόπτραι τοῦ Ὀλλανδοῦ «Γκάντι», αἱ ὑψηλαὶ σιλουέτται τῶν προσφιλῶν Σκανδιναυῶν καὶ αἱ νοσταλγικαὶ μορφαὶ τῶν Οὐγγρων. Καὶ μὲ τὴν αὐγὴν θὰ ἐξαφανισθοῦν τὰ εὐφυολογήματα τῶν Γάλλων, ἡ εὐθυμία τῶν Ἰταλῶν, τὸ χαμόγελο τῶν Βέλγων, ὁ θόρυβος τῶν Σέρβων, αἱ μεγαλοπρεπεῖς χειρονομίαι τῶν Ἰσπανῶν, ἡ σοβαρότης τῶν Τσέχων, ἡ ἀβρὰ εὐγένεια τῶν Ρουμάνων. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ συμπαθέστατος Πολωνὸς δόκτωρ, ὁ πολυθρύλητος «στρατηγὸς» καὶ μαζὺ μὲ αὐτὸν ὁ ἀνεξάντλητος θησαυρὸς τῶν ἀνεκδότων του, ἡ μειλιχιότης τῶν Ἑλβετῶν καὶ ἡ ἀστείρευτος στωμυλία τοῦ ἐκ Τουρκίας συμμάχου μου. Εἰς μίαν στιγμὴν σιωπῆς ὁ «στρατηγὸς» ἀρχίζει νὰ σφυρίζῃ κάτι ἀπὸ τὰ «Παραμύθια τοῦ Χόφμαν», γεμάτο ἀπὸ βαρύθυμον νοσταλγίαν. Εἶνε ἢ καλυτέρα ἐκδήλωσις τῶν συναισθημάτων, ποὺ πιέζουν τὸ ἔσθηθος μας. Ὅταν ὀλίγας ὥρας ἀργότερα προεπέμψαμεν τὸν Νορβηγὸν φίλον εἰς τὸν σταθμὸν μᾶς εἶπεν ἐν εἴδει ἀποχαιρετισμοῦ : «Εἶνε πάντοτε μεγάλη εὐτυχία νὰ κάμνη κανεὶς τὴν γνωριμίαν ἀνθρώπων». Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐσκεπτόμεθα καὶ ἡμεῖς. Καὶ μὲ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ τραίνου μᾶς ἐφάνη ἡ ὥρα τοῦ χωρισμοῦ ὡς «ἓνα σκοτεινὸ καὶ σκληρόψυχο Κάτι, ποὺ δεικνύει ἀκόμη μιὰ φορά ὅ,τι ἔδεσεν ἢ ὠμορφιά καὶ τὸ ξεσχίζει».

Ὁ μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Μπετόβεν Σίντλερ λέγει περὶ τῆς Λειτουργίας τοῦ μεγάλου διδασκάλου του, ὅτι τὴν ἔγραψεν ὑπὸ τὸ κράτος μυστικιστικῆς διαθέσεως, ποὺ τὸν ἐκράτει μακρὰν παντὸς ἐγκοσμίου, εἰς μίαν ἀνάτασιν ὑπέργειον. Τὸ ἄκουσμά της μεταθέτει εἰς παραπλησίαν κατάστασιν τὸν ἀκροατὴν, ποὺ προσέρχεται διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ μὲ νοσταλγικὴν ψυχὴν, δηλαδὴ μὲ θρησκευτικότητα. Κάτι πα-

ρόμοιον συμβαίνει και με την μουσικήν της ψυχής της Βιέννης, που οι τόνοι της θέλγουν τας ακοάς του αισθαντικού επισκέπτου, σαν ήχοι πολυαύλου ὄργάνου, ἀπὸ κάθε δρομίσκον και ἀπὸ κάθε γωνίαν. Ἐνας βασικός συνεχής τόνος συνοδεύει ὅλας τὰς ἁρμονίας και τὰς δυσἁρμονίας της μελωδίας αὐτῆς, που συνέθεσαν μακροὶ αἰῶνες ἀγώνων της ψυχῆς αὐτῆς πρὸς τὸν ἑαυτὸν της και πρὸς τὸν κόσμον. Μέσα εἰς αὐτὸν κινεῖται ὁ πλοῦτος τῶν ἀγώνων αὐτῶν και συνενώνει εἰς ἓνα ὀργανικὸν ὅλον τὰς ἁρμονίας και τὰς δυσἁρμονίας ἐκεῖνας, που φαίνονται σαν νὰ γεννῶνται πότε ὅλοι μαζί, πότε ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἀπὸ τὸν σταθερὸν αὐτὸν βαθὺν τόνον, ὅπως αἱ ἀναρίθμητοι εἰς ποικιλίας μορφαὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἀδιάσπαστόν του ἐνότητα. Ἐκφράζει τὴν βαρυθυμίαν, που κρύπτεται ὀπίσω ἀπὸ τὸ χαμόγελο ; Συμβολίζει τὸν ἀνέκφραστον στεναγμόν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ βάθη της ψυχῆς ἐμπνέει κάθε ἔκφρασιν και κάθε δημιουργίαν ; Ἡ, ὅπως εἰς τὰς συνθέσεις τοῦ Μπάχ, αἰσθητοποιεῖ τὴν προστατευτικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, τὸν ὁποῖον περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ἔζησεν ἢ μακρὰ σειρά τῶν μεγάλων ἐρμηνευτῶν της ἀνθρωπίνης ψυχῆς, που ἐστόλισε τὴν Βιέννην ; Ὅπως και ἂν εἶνε, ὁ τόνος αὐτὸς περικλείει κάτι τὸ βαρὺ και σεμνόν, ὁμοιάζει πρὸς ἀντίλαλον τοῦ αἰνίγματος τοῦ παντὸς μέσα εἰς τὴν ἀποροῦσαν ψυχὴν, πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ αἰωνίου διὰ τοῦ παροδικοῦ. Μόνον ἐκεῖνος, ὅστις αἰσθάνεται τὸ νόημα τοῦ τόνου αὐτοῦ, που σαν ὑπόκωφος βοή συνοδεύει τὸν καταρράκτην τῶν ἁρμονιῶν και τῶν ἁρμονικῶν ἀντιθέσεων, εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς ἐπὶ μέρους τόνους της ψυχικῆς μελωδίας της πόλεως αὐτῆς, ἢ ὁποῖα ἐκφράζει τὴν πρὸς πολιτισμὸν θέλησιν τῶν γενεῶν, που διαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλην. Διότι κάθε ἐρμηνεία εἶνε δυνατὴ μόνον ἐφ' ὅσον σχετίζομεν τὰ καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ ὅλον και ἐφ' ὅσον κατορθώνομεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἄρχουσαν ἀξιολογικὴν ροπὴν, ἐκ της ὁποίας ἐξαρτῶνται ὅλοι αἱ ὑπόλοιποι ἐκδηλώσεις τῶν ἀτόμου ὅσον και ἐνὸς ὁλοκλήρου πολιτισμοῦ. Οἱ τόνοι αὐτοὶ, που αἰσθητοποιοῦν τὸ περιεχόμενον της ψυχῆς της Βιέννης, εἶνε ποικίλοι μέσα εἰς τὸν πλοῦτόν τους, πότε γλυκεῖς και πότε σκληροὶ και τραχεῖς, ἄλλοῦ ὕψηλοι και ἔντονοι και ἄλλοῦ χαμηλοὶ και τρυφεροὶ σαν ψιθυροὶ, ἐδῶ ἁρμονικοὶ και ἐκεῖ γεμᾶτοι ἀπὸ δυσἁρμονικὴν ἀντί-

θεσιν. Ἄλλὰ καὶ ἡ δυσαρμονία εἶνε στοιχεῖον τῆς μουσικῆς καὶ μέσον πρὸς ἔκφρασιν ψυχικοῦ ἀγῶνος καὶ πάλης ἐσωτερικῆς. Δρομίσκοι καὶ μυστικάι γωνίαι, σκοτειναὶ στοαὶ καὶ ἀσύμμετροι πλατεῖαι, παλαιαὶ οἰκίαι καὶ χρώματα τοίχων, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους ἀπετύπωσεν ὁ χρόνος τὰ ἴχνη του, μουσεῖα καὶ θέατρα, φαιόχροα τείχη μονῶν καὶ μονήρη κωδωνοστάσια, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀναδίδονται ἰδιόρρυθμοι τόνοι, πού ὁ καθένας διηγεῖται μὲ τὴν γλῶσσαν του ὅσον ἠμπορεῖ καλύτερα τὴν ψυχὴν τῆς πολιᾶς πόλεως τῶν Ἀψβούργων. Παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ βασικοῦ θέματος, εἶνε σὰν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὰ ἔγκατα αὐτῆς, ὅπου οἱ αἰῶνες κυλιόμενοι ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον διεμόρφωσαν καὶ ἐπλούτισαν τὴν ψυχὴν αὐτὴν, πού αἰσθανόμεθα ὅτι ζῆ καὶ σφύζει πάντοτε καὶ πού μᾶς χαιρετᾷ καὶ μᾶς ἐναγκαλίζεται μέσα εἰς τοὺς εὐεργετικούς κόλπους της. Πουθενὰ ἴσως δὲν εἶνε τόσο ἀίσθητὸν καὶ τόσο καθαρὸν τὸ νόημα καὶ ἡ γοητεία τῶν ψιθύρων αὐτῶν τῆς ψυχῆς τῆς Βιέννης ὅσον εἰς τὰ ὑπόγεια κέντρα μὲ τὰς θολωτάς στοάς, ὅπου ἡ πνοὴ τοῦ παρελθόντος ἐξαπλώνει ἐπάνω εἰς τὰ ἀρχαιοπρεπὰ ἀντικείμενα τὸν μυστηριώδη πέπλον της καὶ ὅπου τὸ ὀλίγον φῶς ἀγωνίζεται χωρὶς σθένος ἐναντίον τῶν σκιῶν, πού ξεπροβάλλουν ἀπὸ ὅλας τὰς γωνίας δίκην φαντασμάτων ποθοῦντων τὴν ζωὴν. Ἡ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ «Βιεννέζικα τραγούδια», ὅπου ἡ Βιέννη ψάλλει τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀπογοητεύσεις της, τὴν ζωὴν καὶ τὸν πόνον τῆς χαρᾶς. Εἶνε γνωστὰ εἰς ὅσους ἠτύχησαν νὰ ζήσουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τὰ περίφημα «τερτσέτα» τῶν κέντρων τῆς ἐσωτερικῆς πόλεως καὶ τῶν κέντρων, πού γεμίζουν ζωὴν τὰ κράσπεδα τῶν λόφων τοῦ Κόμπενσλ καὶ τοῦ Κάλεμπεργ. Ἐκφράζουν τὸν ρομαντισμὸν τῆς ψυχῆς τοῦ Σοῦμπερτ, τὴν νοσταλγίαν τοῦ μακρυνοῦ καὶ τοῦ ἀγνώστου, πού τὸ αἰσθανόμεθα μολοντοῦτο τόσο συγγενικὸν καὶ τόσο ἐγγύς. Μεγάλαι ἀναμνήσεις κατοικοῦν εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς καθηγιασμένους τόπους, τοὺς ὁποίους φωτίζουν αἰσκιαὶ ὑπερφυσικῶν γιγάντων τῆς μουσικῆς καὶ τῆς τέχνης ἐν γένει. Αἱ ἀναμνήσεις αὐταὶ ἀπλώνουν μίαν ἄρρητον γοητεῖαν ἐπὶ ὄλων, ἀντικειμένων καὶ τοπίων, πρὸς ὅσα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχετίζονται. Καὶ ὅλα ἐμφανίζονται μέσα εἰς τὸ ἐνδόμυχόν φῶς, πού τοὺς ἐμβάλλει ἡ ἀνάμνησις, μεστὰ ἀπὸ νόημα, γεμάτα ἀπὸ μυστικὸν περιεχόμενον. Πρὸ πάντων ἀπὸ ἐλαφρὰν με-

λαγχολίαν. Αὐτὴ ἡ μελαγχολία δὲν ξεύρω γιατί μου ἐφάνη πῶς εἶνε κάτι τὸ συγγενικὸν πρὸς τὴν μελαγχολίαν τῆς μαρμαρίνης παραστάσεως τοῦ Κλόστερνῶϊμπουργ, ποὺ συμβολίζει τὴν θεώρησιν τῶν παροδικῶν καὶ ρεόντων πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς αἰωνιότητος.

* * *

Ἡ ζωὴ ἐν γένει εἶνε μία πολύφωνος μουσικὴ μὲ ἀσύλληπτον νόημα. Ὅπως κάθε μελωδία ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ βασικά της θέματα, τοὺς χρωματισμοὺς καὶ τὰς παραλλαγὰς της. Βασικά θέματα, ποὺ ἐναλλάσσονται διαρκῶς καὶ δημιουργοῦν μὲ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν τῆν κίνησιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶνε πρὸ πάντων ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, αἱ συλλήψεις τῆς φιλοσοφίας. Ὅλα ἐκφράζουν τὴν ἐνιαίαν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν σχέσιν ἀνθρώπου καὶ κόσμου, τὸν πόθον τοῦ λυτρωμοῦ, τὸν ἀγῶνα, ποὺ διεξάγεται μυστικὰ εἰς τὰ ἔσχατα βάθη τῆς προσωπικότητος. Κυρίως αὐτόν. Εἶνε τὰ θέματα τῶν κοσμοθεωριῶν, ποὺ δημιουργοῦν πρὸς ἔκφρασιν τῶν τῆν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν μουσικὴν, τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ τὸν κόσμον τῶν θρησκευτικῶν ἀντικειμένων. Ἀποτελοῦν τὰ βασικά θέματα παντὸς πολιτισμοῦ καὶ χωρὶς αὐτὰ εἶνε ἀδύνατος ἡ ἀπόλαυσις τῆς μελωδίας τῆς ζωῆς. Εἰς ὄλην τῶν τῆν καθαρότητα καὶ εἰς τὴν ὑπερδύναμον ἐπιβλητικότητα, ποὺ τὰ διακρίνει, μόνον εἰς τὴν Βιέννην εἶνε δυνατὸν νὰ τὰ αἰσθανθοῦν ὅσοι διετήρησαν ἀνέπαφα τὰ ψυχικὰ αἰσθητήρια, διὰ τῶν ὁποίων ἀντιλαμβάνομεθα πνευματικὰ φαινόμενα καὶ πνευματικὰς ἀξίας, ὅσοι μὲ ἄλλας λέξεις κατανοοῦν τὴν μουσικὴν τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τῶν μουσικότητα. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἐμφανίζονται τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου τὰ βασικά αὐτὰ θέματα, συγχωνεύονται πρὸς ἄλληλα, δημιουργοῦν ἁρμονίας καὶ χωρίζονται εἰς ἀντιθέσεις, πλουτιζόμενα συνεχῶς διὰ παραλλαγῶν καὶ συνοδευόμενα ἀπὸ τὴν ἀπέραντον ποικιλίαν δευτερευόντων τόνων, πολλάκις μόλις ἀκουστῶν, ἀλλὰ ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐνιαίαν ὅσον καὶ μυστηριώδη σύνθεσιν, τὴν ὁποίαν καλοῦν πολιτισμόν. Ἡ σύνθεσις αὐτὴ περισσότερο παρὰ εἰς οἶονδῆποτε ἄλλο μέρος φέρει εἰς τὴν Βιέννην τὸν χαρακτήρα προσωπικῆς ὁμολογίας πίστεως, ὅπως κατὰ τὴν ἰδίαν του διαβεβαίωσιν ἡ Ἐπίσημος Λειτουργία τοῦ Μπετόβεν. Ἀλλὰ μιᾶς πίστεως, ἡ ὁποία εἶνε συγχρόνως ζήτησις ἐνὸς ξένου κόσμου, βεβαιότης μαζὶ καὶ ἀμφιβολία, ἱκανοποίησις καὶ

ὄρμη πρὸς τὰς οὐδέποτε προσιτὰς ἀκτὰς τοῦ ἰδανικοῦ. Εἰς τοῦτο ἔγκειται τὸ τραγικὸν μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Καὶ ἡ Βιέννη, ὡς κλασικὴ ἔκφρασις τῆς ψυχῆς αὐτῆς, εἶνε δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον μεγάλη καὶ τραγικὴ.

Ὁ μόνος, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὑπεστήριξε δημοσίᾳ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ γοθτικοῦ ρυθμοῦ, ἐναντίον τῶν μονομερῶν κλασικιστικῶν τάσεων τῶν συγχρόνων του, εἶνε ὁ Γκαίτε. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ Χέρδερ περὶ ἰδιοτυπίας καὶ ἰσότητος τῶν λαῶν καὶ περὶ χαρακτηριστικῆς τέχνης, ἡ ὁποία εἶνε ἐκδήλωσις τῆς φύσεως ἑνὸς λαοῦ ἢ μιᾶς ἱστορικῆς περιόδου, διέγνωνσεν εἰς τὴν γοθτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀναγκαιότητα, ἀλήθειαν καὶ κάλλος, μὲ ἄλλας λέξεις τὴν τριμερῆ ἐνότητα, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ἐπισκέπτεται καὶ μελετᾷ τὴν καθεδρικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Στρασβούργου καὶ ἀνακαλύπτει εἰς τὸν ρυθμὸν αὐτὸν τὴν κυριωτάτην καὶ γνησίαν ἔκφρασιν τῆς γερμανικῆς ψυχῆς. Ὑστερα ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἡ ἱστορία τῆς τέχνης ἐν γένει ταυτίζεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, διότι δὲν εἶνε πλέον μόνον ἱστορία τῶν μορφῶν καὶ τῶν τεχνοτροπιῶν. Μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἦτο ἱστορία μόνον τοῦ καλλιτεχνικοῦ δύνασθαι, τῆς ἰκανότητος πρὸς καλλιτεχνικὴν μορφήν. Σήμερον ἡ ἱστορία τῶν μορφῶν ἔγινε συγχρόνως ἱστορία τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων. Μετεβλήθη καὶ εἰς ἱστορίαν τῆς ἐκφράσεως, δηλαδή τῆς ἐνδομύχου προθέσεως καὶ τῶν σκοπῶν τοῦ δημιουργοῦντος καλλιτέχνου, καὶ ἀκόμη περισσότερον τῆς ἐποχῆς, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἐκ τῶν κόλπων τῶν ὁποίων ἐγεννήθη. Μαζὺ μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δύνασθαι, συνεξετάζεται τώρα πλέον καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν βούλεσθαι. Μὲ ἄλλας λέξεις ἀναζητεῖται ὁ καλλιτέχνης, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ κρύπτεται ὀπίσω ἀπὸ τὸ καλλιτέχνημα.